

№ 11 (364)
Сакавік 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- Прадаўжальнікі: *песні І. Марчанкі і «Увараўчанкі»* – стар. 2 і 5
- Школьніцтва: *народныя вучылішчы* – стар. 3
- Бібліяфіл: *аўтар кнігазнаўчых мемуараў* – стар. 6

На тым тыдні...

✓ **10 сакавіка** ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь прайшло адкрыццё **выстаўкі «Прыгажосць уратуе сусвет»**. Прадстаўленыя сцэнічныя строі знакамітых беларускіх артыстаў.

✓ У сталічным Палацы мастацтва **11 сакавіка** прайшло адкрыццё **Рэспубліканскай мастацкай выстаўкі «Малдзёжная-2011»**. Сёлета яе асноўнай тэмай з'яўляецца вольная творчасць. Сабраныя ў адной экспазіцыйнай прасторы творы маладых аўтараў мусяць характарызавацца адсутнасцю строгіх рамак і абмежаванняў у выбары тэмы, фармату, тэхнікі, а таксама кампазіцыйнай, пластычнай, каларыстычнай і жанравай разнастайнасцю. Можна ўбачыць аб'екты як традыцыйнага, так і канцэптуальнага мастацтва. Асаблівасцю праекта з'яўляецца і тое, што яго ўдзельнікі не толькі сябры Беларускага саюза мастакоў да 35 гадоў, так і тыя, хто не ўваходзіць у творчую арганізацыю.

✓ У гэты ж дзень, таксама ў Палацы мастацтва, адкрылася **мастацкая выстаўка «Пагоня-20»**. Суполка мастакоў «Пагоня», утвораная 20 гадоў таму, гуртуе шматлікіх сяброў Беларускага саюза мастакоў розных пакаленняў. Сярод яе галоўных творчых мэтаў – развіццё і цвярдженне нацыянальных каштоўнасцяў у сучасным беларускім мастацтве. Юбілейная выстаўка не толькі падсумоўвае здабыткі мастакоў, але і вызначае далейшыя перспектывы для неабмежаваных творчых пошукаў. Р. Батальёнак, А. Марачкін, В. Мікіта, Г. Скрыпнічэнка, В. Маркавец, В. Свентахоўская, М. Купава, А. Цыркуноў, М. Яніцкая і іншыя імкнуцца заставацца актыўнымі носьбітамі прагрэсіўных творчых ідэяў, якія звязаныя з гісторыяй, сучаснасцю і будучыняй Беларусі.

18 сакавіка.
Дзень вясновага раўнадзенства

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Вянок сяброўства

Традыцыі святкавання, як і самі святы, у кожнай нацыі складаліся стагоддзямі. Вось і ў дружалюбным нам малдаўскім народзе адзначаецца прыгожае вясновае свята – Мэрцішор, нахштальт нашай Масленіцы. Традыцыйна яго адзначаюць з 1 па 12 сакавіка. У гэтыя святочныя дні малдаване дораць адзін аднаму амулеты-ўпрыгожанні – «мэрцішоры», якія ўяўляюць з сябе дзве маленькія кветачкі чырвонага і белага колеру; яны прышпільваюцца на адзенне з левага боку грудзей. Пасля свята «мэрцішор» здымаюць і абавязкова прывязваюць да галінкі якога-небудзь дрэва ці шматгадовай кветкі. Існуе шмат прыгожых легендаў аб паходжанні гэтага цудоўнага свята. Вось адна з іх.

У першы дзень сакавіка на ўзлесак выйшла прыгажуня Вясна і ўбачыла, як сярод зараснікаў цяроў-

ніка прабіваецца з-пад снегу пралеска. Вясна выршыла дапамагчы кветачцы і пачала расчышчаць вакол яе зямлю, вызваляючы кветку ад калячых галінак. Зіма ўбачыла гэта і раз'юшылася: узмахнула рукамі і заклікала халодны вецер са снегам, каб знішчыць першадзень. Слабая кветачка па-

нікла пад жорсткім ветрам, але Вясна прыкрыла рукамі парастачак і ўкалолася цяроўнікам. З яе параненай рукі ўпала кропля гарачай крыві, і кветачка ажыла. Так Вясна перамагла Зіму. Колеры «мэрцішора» сімвалізуюць чырвоную кроў Вясны на белым снезе.

(Заканчэнне на стар. 3)

Падпісання на нашае выданне
можна з любога месяца

Краязнаўчая
падпісныя ўдзельнікі:
інтэлектуальны - 63320, вядамасны - 633202

Радуе людзей песнямі

А дметнаю падзеяй быў святочны канцэрт, які ладзілі да 8 сакавіка самадзейныя артысты для сваіх работнікаў з Рагачоўскага малочнага кансервавага камбіната. Песні розных гадоў спадабаліся слухачам, таму яны не скупіліся на апладысменты, дэпла віталі амаль кожны канцэртны нумар. На сцэне ж выступалі не чужынцы з дзіўнымі ўборамі і прыскакамі, а калегі па працы, з якімі сустракаюцца амаль кожны дзень!

Асаблівы ўздзім у глядзельнай зале ўзнік, калі на сцэну выйшла абаяльная Ірына Марчанка. А калі яна заспявала, зала літаральна захадзіла хадунюм – столькі было эмоцыяў і смеху. Бо спявачка і кампазітар выконвала не чужыя песні, а свае. Вясельныя, жартаўлівыя, родныя... І нарадзіліся песні зусім нядаўна. Дарэчы, музыка ўдала пераплялася ў мілагучны вяночак з вершамі на беларускай мове, якія стварылі вядомыя на Гомельшчыне паэты Геннадзь Говар і Ганна Атрошчанка.

Сапраўдны фурор атрымаўся, калі прагучала жартоўная песня «Колька». У глядзельнай зале сядзелі да дзясяткі Колек, вочы якіх літаральна зіхацелі ад стрыманага смеху, дый астатнія глядачы ўспрынялі новую песню на «ўра». Зала гудзела ад апладысментнаў, бы той вялізны бубен...

Адзначу, што не так даўно Ірына Марчанка брала ўдзел у канцэртнай праграме Рагачоўскага райкама прафсаюзаў работнікаў АПК. На трэцім абласным аглядзе мастацкай самадзейнасці, які ладзілі ў Гомелі, гэты калектыў выступіў паспяхова і заняў першае месца. А яшчэ артысты з Рагачова выдатна прадэманстравалі ўрываак з п'есы Янкі Купалы «Паўлінка». Ролю Паўлінкі выканалі Ірына Вішнеўская, кіраўнік калектыву на грамадскіх пачатках, ролю пана Быкоўскага бліскуча перадаў

Руслан Казлоў, інжынер Рагачоўскага малочнага камбіната. За аўтарскую песню «Не сумуйце, людзі!» (словы Г. Говара) Ірына Марчанка атрымала спецыяльную прэмію. Дзіўнага ў гэтым нічога няма: працавітасць, мэтанакіраванасць паспрыялі гэтаму поспеху.

Шлях да сцэны ў Ірыны Міхайлаўны пачынаўся яшчэ са школы, акурат з 9-га класа. У той час яна захаплялася спевамі, і клапатлівыя бацькі вырашылі адправіць дачушкку ў музычную школу. Пасля асноўных заняткаў дзяўчынка ахвотна наведвалася ў храм музыкі, дзе засвойвала нотную граматы ды розныя інструменты. Але больш даспадобы Ірыне прыйшла гітара. Таму першыя ўрокі яна ўзяла ў свайго суседа, які па тым часе нядрэнна валодаў гэтым інструментам.

Бацькі – вясковая інтэлігенцыя – не ўспрынялі ўсур'ез новае захапленне дачушкі. Відавочна, лічылі, што гэта – часовая з'ява. Маўляў, перахварэе дзяўчына, дый забудзе на ўсё, з'явіцца іншыя захапленні. Але памыліліся. І так

званыя многія хобі не змаглі закланіць цікавасць да гітары. Варта падкрэсліць, што Ірына і цяпер выдатна вяжа, штосьці шые для сваіх сыночкаў-студэнтаў, для сябе, робіць цікавыя мяккія цацкі. Яна ж яшчэ і піша вершы, складае музыку, спявае. І сапраўды: таленавіты чалавек ва ўсім таленавіты!

Са сваёй любімай гітарай Ірына Марчанка не развітвалася ні ў студэнцкія гады, калі вучылася ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце імя Ф. Скарыны, ні потым, калі працавала ў аддзеле адукацыі... За сваю актыўную дзейнасць бардаўскай спявачкі яна мае шмат граматаў і падзякаў. Але самае, бадай, галоўнае крэда гэтай аптымісткі і энтузіясткі – радаваць людзей песнямі, рабіць іх жыццё цікавым і змястоўным. Лічыце самі: там, дзе гучыць меладычная родная мова, нараджаецца пазітыўнасць ва ўсім, настрой у людзей узнёсь, узвышаны.

У сем гадоў працуе І. Марчанка начальнікам аддзела культуры і спорту на Рагачоўскім малочным кансервавым камбінаце. Прыемна, што адміністрацыя прадпрыемства заўсёды ідзе насустрач яе ініцыятывам. Асабліваю падтрымку і разуменне самадзейныя артысты маюць з боку Мікалая Дзімітрыевіча Гладкага, намесніка генеральнага дырэктара па ідэалагічнай працы. Ён добра разумее, як моцна ўплываюць на самасвядомасць людзей, дапамагаюць выхаваўчаму працэсу музыка і народная песня, мастацкае слова. Прыродныя здольнасці і мелодыя душы гарманічна развіваюцца толькі тады, калі чалавек захапляецца любімай справай, калі ўмела выкарыстоўвае свой волны час. Менавіта тады раскрываецца яго сапраўдная існасць як працаўніка, як грамадзяніна.

Галіна МІКАЛАЕВА,
г. Рагачоў

Вяртанне ў космас беларуса

Лідзія Сымонаўна Савік вядомая не толькі грамадскаці Беларусі дзякуючы шырокаму дыяпазону яе дзейнасці. Яна – літаратуразнаўца і крытык, навуковец і педагог, актыўная грамадская дзяячка... І гэта далёка не ўсё, што характарызуе яе як выдатную асобу. Ранейшыя мае веды пра яе абмяжоўваліся артыкулам у кнізе «Памяць. Дзяржынскі раён», і я марыў бліжэй пазнаёміцца з гэтай таленавітай жанчынай і яе творчасцю. Споўнілася маё жаданне летась, калі яна разам з паэтам Міхасём Скоблам прыезджала ў Дзяржынск на прэзентацыю кнігі «Алесь Салавей». Дзяржынскай раённай бібліятэцы, яе чытачам, у тым ліку і мне, яна тады падарыла некалькі сваіх кніг з аўтографам. Гэтыя кнігі Лідзіі Савік для мяне найкаштоўныя, і на маёй кніжнай паліцы стаяць на самым пачэсным месцы побач з кнігамі М. Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, В. Быкава, Л. Геніюш і іншых беларускіх творцаў. А нядаўна мне пашанцавала сустрэцца з Лідзіяй Савік у Мінску, і яна за кубачкам кавы расказала аб сваім жыццёвым і творчым шляху. Мяркую, і чытачам паважанай «Краязнаўчай газеты» будзе цікава больш даведацца аб гэтай сапраўды выдатнай дачцэ беларускага народа.

Родны куток Лідзіі Савік – вёска Камуна, што на Любаншчыне. Тут яна нарадзілася 1 сакавіка 1936 года ў працавітай сялянскай сям'і. У гэтых мясцінах прайшло яе дзяцінства і першыя юнацкія гады. Яе дзед Пятро Адзярыха паходзіў са Случчыны, меў моцную гаспадарку і вялікую дружную сям'ю. Час быў пагрозлівы – пачатак калектывізацыі, і каб не быць раскулачаным і высланым у Сібір, дзед з сям'ёй пераехаў на Любаншчыну, у Камуну, якая пачала стварацца на асушаных балотах. Старэйшы сын дзеда Пракоп, Лідзін дзядзька, меў залатыя рукі і дапытлівы, кемлівы розум. Пад яго кіраўніцтвам (а ён не меў спецыяльнай адукацыі) была пабудаваная чыгунка ад Камуны да саўгаса «Сосны», па якой хадзіў невялікі паравозік з некалькімі вагонамі ды вазіў на працу камунараў. Пракоп – галоўны герой паэмы Янкі Купалы «Над ракой Арэсай». Гэта аб ім радкі: «Аж тут адазваўся / / Громка Адзярыха: // – Будзем мець чыгунку, // Хай мне будзе ліха!»

(Заканчэнне на стар. 4)

Фота Міколы ПІВАВАГА

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Падпісацца на нашу газету можна ў кожным паштовым аддзяленні краіны

Індывідуальная падпіска

Індэкс 63320	
1 месяц	5 430 руб.
3 месяцы	16 290 руб.
6 месяцаў	32 580 руб.

Ведамасная падпіска

Індэкс 633202	
1 месяц	5 660 руб.
3 месяцы	16 980 руб.
6 месяцаў	33 960 руб.

1876 год:

народныя вучылішчы Слонімшчыны

У Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі ў Гродне (ф. 1624, воп. 2, спр. 49) нядаўна знайшоў цікавыя дакументы, звязаныя з гісторыяй адукацыі Слонімскага павеата. Яны адносяцца да другой паловы XIX стагоддзя. Думаю, што некаторыя з іх будуць цікавыя і чытачам «КГ».

Архіўныя дакументы сведчаць, што ў 1864 годзе ў Слонімскай павеата дзейнічалі народныя вучылішчы ў вёсках і мястэчках Бялавічы, Гошчава, Бусяж, Косава, Мізгеры, Дзвяткавічы, Сынкава, Варанілавічы, Клімовічы, Ягневічы, Звяроўшчына, Ахонава, Дварэц, Мілавіды і іншых (назвы даюцца згодна дакументаў 150-гадовай даўніны). Усяго іх было 24. У Слоніме дзейнічалі таксама два прыходскія вучылішчы: падрыхтоўчы клас пры дваранскім павятовым вучылішчы і Замосцеўскае аднакласнае прыходскае вучылішча ў фарштаце г. Слоніма. Сельскае народнае вучылішча складалася з вучылішчнага дома, дома для службы, хаты для вучняў, якія прыходзілі на вучобу з далёкіх вёсак.

Вось як выглядаў на той час штат Слонімскага народнага аднакласнага вучылішча: заробак настаўніка склаў 200 рублёў у месяц; заробак законана настаўніка права – 40 рублёў; на падручнікі і ўзнагароды вучням выдаткоўвалася 30 рублёў; аранда памяшканняў для вучылішча і настаўнікаў складала 100 рублёў; на ацяпленне і чысціню трацілася 40 рублёў; вартаўнік атрымліваў 50 рублёў.

Першапачатковую адукацыю павінны былі атрымліваць усе хлопчыкі ва ўзросце ад 10 да 15 гадоў. Гэта была элементарная адукацыя ў аб'

ёме вучэбнага курса прыходскіх вучылішчаў. За першы прапушчаны без вучобы год абавязковага ўзросту (гэта значыць за неадукацыю хлопчыка на 11-м годзе яго жыцця) з бацькоў браўся штраф у памеры ад 3 да 30 рублёў. Калі хлопчык кідаў школу, то бацькі атрымлівалі большы штраф – ад 7 да 70 рублёў, гледзячы наколькі заможнаю была сям'я.

У НГАБ у Гродне захоўваецца просьба-паведамленне штатнага наглядчыка вучылішча М. Дубнякова да ваеннага начальніка Слоніма і павеата ад 27 верасня 1864 года. Наглядчык Дубнякоў паведамляе, што ў нядаўна адкрытым Слонімскай народным вучылішчы не павялічваецца колькасць вучняў, а наадварот змяншаецца: замест 30 хлопчыкаў і 2 дзяўчынак, якія спачатку паступілі, засталіся толькі 15 хлопчыкаў, а дзяўчынка зусім пакінула вучобу. «А між іншым, ёсць магчымасць, – як паведамляе Дубнякоў, – адкрыць пры вучылішчы і асобнае аддзяленне для дзяўчынак, з павелічэннем якіх будзе прызначаны дадатковы настаўнік ці настаўніца».

Далей штатны наглядчык паведамляе, што адгаварылі дзяўчынак вучыцца Іосіф Краўцэвіч і Анастасія Бараноўская з Ружанскай вуліцы.

Збераглася ў архіве і ведамасць вучылішча і школы трэцяга стану Слонімскага павеата, складзеная 15 лістапада 1864 года. Напрыклад, у гра-

Рынкавы пляц у Слоніме (пач. XIX ст.)

А з ліку хлопчыкаў, якія пакінулі наведваць урокі, гэта Антон Федарэнка з Замкавай вуліцы з дома яўрэя Нахімоўскага, Аляксандр Семянчук з Жыровіцкай вуліцы, Баляслаў Усціновіч таксама з Жыровіцкай вуліцы. Наглядчык Дубнякоў прапануе аштрафаваць бацькоў за гэта.

мадскай народнай школе ў вёсцы Парэчка налічвалася 10 хлопчыкаў, а дзяўчынак зусім не было. Вучыў іх праваслаўны святар Аляксандр Гарачка. Вучні там знаходзіліся на сваім утрыманні, а настаўнік атрымліваў заробак ад сялянаў Кастроўіцкай воласці.

Грамадскія школы таксама працавалі ў мястэчку Езярніца (Азярніца), дзе вучыліся 47 хлопчыкаў і 10 дзяўчынак, вучыў усіх Іосіф Заторскі. У Кастроўічах хадзілі ў школу 21 хлопчык і 6 дзяўчынак, вучыў іх Пётр Сямашка.

У 1876 годзе ў Слонімскай павеата існавалі 40 народных, 2 прыходскія і 10 сельскіх вучылішчаў. Самымі старымі і вопытнымі настаўнікамі былі: Геранім Бараноўскі, які працаваў у Галынкаўскім народным вучылішчы з 1 снежня 1863 года; Аляксандр Трусевіч, настаўнік Слонімскага прыходскага вучылішча, які працаваў там з 1 кастрычніка 1866 года; Марыя Трусевіч,

настаўніца жаночай змены пры Слонімскай прыходскай вучылішчы (працавала з 17 верасня 1869 года); святар Аляксандр Гарачка, настаўнік Парэцкага сельскага вучылішча (працаваў з 1 студзеня 1863 года); Восіп Віторскі, настаўнік Азярніцкага народнага вучылішча (працаваў з 1 снежня 1863 года). Дарэчы, Восіп Міхайлавіч Віторскі, а не Вікторскі, як гэта пісала раней прэса, у свой час у Азярніцкім вучылішчы вучыў Кандрата Лейку, які з палатнянай торбачкай бегаў сюды са Збочна ды вучыўся добра, быў улюбёнкам гэтага настаўніка за здольнасць, дапытлівасць і працавітасць. З цягам часу Кандрат Лейка стане адным з першых сейбітаў на ніве беларускай літаратуры канца XIX – пачатку XX стагоддзяў.

За кожным настаўнікам і яго працай пільна сачылі штатныя наглядчыкі вучылішчаў, правяралі іх і штогод атэстоўвалі. У ф. 1, воп. 7, а.з. 1731 НГАБ у Гродне збераглася спіс настаўнікаў народных вучылішчаў Слонімскага павеата, якія прайшлі атэстацыю 30 чэрвеня 1875 года. Вось некаторыя з іх. Гэта Міхаіл Райко, настаўнік Сасноўскага народнага вучылішча, атэставаны па паводзінах добра. Паводзіны добрыя аказаліся ў настаўнікаў Ігната Родзевіча з Міжэвіцкага вучылішча, Уладзіміра Садзюскага з Перавалоцкага вучылішча, Фамы Жукоўскага з Пасініцкага вучылішча, Івана Аўсайца з Кастроўіцкага вучылішча, Аляксандра Гарачкі з Парэцкага вучылішча, Івана Бертусэвіча з Альбярцінскага вучылішча, Рыгора Хоміча з Шылавіцкага вучылішча, Івана Юрэвіча з Мьяканавіцкага вучылішча, Парымона Жыткевіча з Жыровіцкага вучылішча і іншых. А вось пра Васіля Алфееўскага з Дзвяткавіцкага вучылішча запісана, што ён «прывержен к п'янству, не соотвествует своему назначению, ибо подобное поведение в наставнике недопущено быть терпимым».

Сяргей ЧЫГРЫН

Слонімскай гімназія (пач. XIX ст.)

У Малдове 1 сакавіка стартаваў юбілейны 45-ы Міжнародны фестываль вясны і музыкі «Мэрцішор». У гэты вясновы дзень эстафету Кішынёва падхапіла і нашая сталіца. У актавай зале Беларускай Акадэміі музыкі была наладжаная ўжо 12-я па ліку ўрачыстая вечарына, прысвечаная святу вясны – «Мэрцішор». Свята арганізавала пасольства Рэспублікі Малдова ў Беларусі, Таварыства дружбы «Беларусь – Малдова», а таксама прадстаўнікі малдаўскай дыяспары ў Беларусі. Да пачатку вечарыны малдаўскія жанчыны ў нацыянальных строях дарылі кожнаму з прысутных амулеты «мэрцішоры». Атрымаў амулет і аўтар гэтых радкоў.

Свята вясны адкрыў Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Малдова ў Рэспубліцы Беларусь Героргій Мікалаевіч Хіаарэ. Ён павіншаваў прысутных (а іх было блізу 200 чалавек), расказаў некалькі легендаў, звязаных з «Мэрцішорам». Выступілі таксама прадстаўнікі дыпламатычных місіяў Балгарыі і Румыніі. Пасля афіцыйнай часткі быццам вяс-

Вянок сяброўства

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

новы асвятляльны віхор уварваўся ў залу: на сцэне шматлікія артысты ў прыгожых малдаўскіх строях зачароўвалі гледачоў іскрамётнымі малдаўскімі танцамі і песнямі. Прыемна адзначыць, што на свяце гучалі і беларускія песні. Сваімі высокамастацкімі выступленнямі парадавалі вакальна-танцавальны гурт «Плай», танцавальны ансамбль «Радасць» («Букурэя»). Усе былі ў захапленні і ад выступлення дзіцячага дуэта «Салодкая парачка». Юныя таленты праспявалі малдаўскую і беларускую песні. Паказалі сваё майстэрства вакальны ансамбль БДУ культуры і мастацтваў: квартэт дзяўчатаў у беларускіх народ-

ных строях выканаў некалькі народных песень. Вядомыя на Дзяржыншчыне самадзейныя артысты, удзельнікі ансамбля «Баравічанка» муж і жонка Васіль і Ніна Семянюкі з вялікім прафесіяналізмам выканалі на малдаўскай мове песню «Ружа Малдовы». Дарэчы, малдаванін Васіль Семянюк добра малюе. Неяк я гасцяваў у яго ў вёсцы Баравікі, і ён мне паказаў выкананыя ім партрэты Ефрасінні Полацкай і Міколы Гусоўскага. Плануе Васіль Семянюк намаляваць і партрэт Тадэвуша Касцюшкі. Яго жонка, беларуска Ніна Сцяпанавіч, гарача падтрымлівае свайго мужа ў гэтых яго добрых справах.

Сямейны дуэт Васіля і Ніны Семянюкаў

А завяршыўся цудоўны канцэрт малдаўскім народным танцам «Сырба».

Свята вясны «Мэрцішор», якое адбылося ў цэнтры нашай сталіцы, бясспрэчна, можна назваць вянкам сяброўства малдаўскага і беларускага народаў.

Лявон ЦЕЛЕШ, г. Дзяржынск

Вяртанне ў космас беларуса

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 2)

Бацькі Лідзіі Савік Адам Пятровіч і Алена Піліпаўна Адзярхі разам з вядомым кіраўніком сельскай гаспадаркі, таксама згаданым у паэме, Эмануілам Модзіным былі арганізатарамі гэтай Камуны, і абое працавалі трактарыстамі на першых прыдбанных калгасам машынах. Малодшы дзедзю сын Васіль быў ваенным лётчыкам.

Усіх братоў Адзярхаў напаткаў трагічны лёс. Пракоп быў рэпрэсаваны ў 1937 годзе і загінуў у сталінскіх лагерах, застаўся без апоры і падтрымкі яго жонка з чатырма дзяцьмі. Многія ўнукі Пракопа Адзярхі і цяпер жывуць і працуюць на Любаншчыне. Бацька Лідзіі Адам Адзярха – з першых дзён вайны на фронце, быў танкістам і загінуў у 1941 годзе, абараняючы Маскву. Лётчык Васіль Адзярха таксама загінуў у пачатку вайны ў небе над Мінскам. Імёны бацькі Лідзіі Савік і яе дзядзькі Васіля ўвекавечаныя на памятнай стэле, устаноўленай у цэнтры сённяшняй Камуны, і занесеныя ў кнігу «Памяць. Любанскі раён».

Дзіцячая памяць малой Лідзіі захавала найбольш уражлівыя моманты даваеннага і ваеннага часу. Яна ўспамінае, як яе бацька – малады, статны, прыгожы – абняў маці, яе і малодшую сястру Ірыну і, ускочыўшы на машыну, адварнуўся, каб ніхто не бачыў яго слёз. Ён быццам прадчуваў, што развітваемца з роднымі назаўсёды.

Лідзія Савік успамінае, як палала вёска Камуна, і людзі з апошніх сіл выхоплівалі з хатаў хто што мог. Хаваючыся ад навалы, маці з дзвюма дочкамі мусіла падацца ў лес. Дарэчы, сястра Лідзіі Ірына Шыкунова, з цягам часу стала вядомай опернай спявачкай, народнай артысткай Беларусі.

...У лесе Алена Піліпаўна сустрэлася з партызанамі, была залічаная ў атрад і да вызвалення Бела-

русі змагалася з ворагам. За свае заслугі яна была ўзнагароджаная ордэнам і медалямі. Разам з атрадам сям'я Адзярхаў часта перабіралася з месца на месца. Лідзія Савік гаворыць, што і зараз, праз многа дзесяцігоддзяў, у яе памяці паўстаюць жудасныя пранізлівыя гукі нямецкага самалёта – «рамы», які нізка ляцеў над лесам, градам куляў пакрываючы ўсё навокал.

Пасля вызвалення сям'я Адзярхаў пераехала ў Любань. Добра памятае Лідзія Савік, як там сустрэкалі Дзень Перамогі 9 Мая 1945 года. На цяперашняй Цэнтральнай плошчы сабралася шмат людю, усе, у тым ліку і дзеці, добра разумелі, што прыйшоў доўгачаканы мір, і яна разам з усімі крычала «ўра». Неўзабаве маці Лідзіі сустрэла добрага чалавека, Сымона Мікалаевіча Шыкунова, і выйшла за яго замуж. Сымон Шыкуноў, былы актыўны ўдзельнік партызанскага руху, а пасля вайны – намеснік старшыні Любанскага райвыканкама, удачарыў Лідзію і Ірыну і даў ім сваё прозвішча. Як адказнага работніка, яго пераводзілі то ў Барысаў, то ў Заслаўе, і ўрэшце сям'я Шыкуновых апынулася на месцы новай працы Сымона Шыкунова – у Дзяржынску.

Побач у старажытным Заслаўі жыве дух Рагнеды, Ізяслава, і гэтая блізкасць да беларускай гісторыі падштурхнула Лідзію Савік глыбей спазнаць яе таямніцы: яна пачала захапляцца гісторыяй, ніколі не развітвалася з кнігай. У Дзяржынску скончыла сярэдняю школу № 1 (зараз гімназія № 1), пасля працавала піянерважатай. Тут сустрэла і свайго суджанага – Мікалая Пятровіча Савіка. Яны і па сённяшні дзень жывуць у ладзе і згодзе. Мікалай Савік з 1950-х гадоў працуе ў НАН

Беларусі і лічыцца адным з буйных вучоных у галіне кібернетыкі.

Лідзія Савік паспяхова скончыла філалагічнае аддзяленне Белдзяржуніверсітэта, затым была вучоба ў аспірантуры і абарона кандыдацкай дысерта-

цыі па праблемах сучаснай беларускай прозы. Шмат гадоў яна працавала старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі, затым – дацэнтам, прафесарам БДУ культуры і мастацтваў. З 1992 года Лідзія Савік – сябар Саюза пісьменнікаў Беларусі.

На пачатку 1990-х гадоў даследчыкаў беларускай літаратуры дапусцілі да архіваў КДБ, дзе знаходзіліся справы так званых «ворагаў народа». Пачалося вяртанне іх добрых імёнаў. У гэты перыяд Лідзія Савік напісана звыш трохсот артыкулаў у беларускіх энцыклапедыях, у тым ліку ў 6-томным бібліяграфічным даведніку «Беларускія пісьменнікі» (1992–1995). Выдала яна таксама творы рэпрэсаваных аўтараў, якія загінулі ў ГУЛАГу: Сымона Баранавых, Янкі Нёманскага, Барыса Мікуліча...

Пісала Лідзія Савік і праблемныя артыкулы, рэцэнзіі на творы Сяргея Грахоўскага, Ларысы Гені-

юш, Янкі Скрыгана, на кнігі Васіля Быкава, Івана Мележа, Івана Шамякіна, Івана Навуменкі, Янкі Брыля, Янкі Сіпакова, Алеся Петрашкевіча і іншых. Яна – аўтар і сааўтар грунтоўных манаграфіяў: «Адчуванне небама Бацькаўшчыны», «Адна між замкаў», «Сыны і пасынкі Беларусі», «Культура беларускага замежжа», «Гістарычны шлях беларускай нацыі і дзяржавы».

Шмат намаганняў прыклала яна, даследуючы творчасць беларускіх пісьменнікаў-эмігрантаў: у ЗША працавала ў асабістых архівах

пісьменнікаў, у беларускім аддзеле Нью-Ёрскай Публічнай бібліятэкі, затым у Скарынаўскай бібліятэцы Лондана, дзе маецца вялікі збор кніг і перыядычных выданняў, якія выдаваліся беларусамі ў замежжы. Вынікам гэтай карпатливай працы сталася манаграфія «Пакліканья. Літаратура беларускага замежжа», куды ўвайшлі нарысы пра жыхароў і творчасць Наталлі Арсенневай, Уладзіміра Дудзіцкага, Хведара Ільяшэвіча, Янкі Золака, Міхася Кавыля, Уладзіміра

Клішэвіча, Рыгора Крушыны, Масея Сяднёва, Алеся Салаўя і многіх іншых. Лідзія Савік неаднаразова звярталася ў Міністэрства замежных спраў Беларусі, каб супрацоўнікі гэтага ведамства пасадзейнічалі вяртанню на Радзіму архіваў і выданых твораў нашых суайчыннікаў. Але вынікаў пакуль мала.

Ёю напісаныя таксама шматлікія артыкулы па творчасці празаікаў замежжа: Ю. Віцьбіча, А. Савковіча, Л. Крывічаніна, У. Случанскага, К. Акулы, В. Адважнага, А. Надсана, З. і В. Кіпеляў, Я. Запрудніка і інш. У серыі «Беларускі кнігазбор» Лідзія Савік ажыццявіла грунтоўнае выданне «Наталля Арсеннева». Даследчую працу яна сумяшчае з рознымі грамадскімі абавязкамі: была сакратаром секцыі крытыкі, старшынёй камісіі па справах рэпрэсаваных пісьменнікаў, удзельнічала ў стварэнні Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» і была арганізатарам яго з'езда. Яна абраная Ганаровым акадэмікам

Міжнароднай акадэміі навук і мастацтваў Еўразіі, лаўрэатам прэміі Барыса Кіта.

Знаёмства і сяброўства з сусветна вядомым амерыканскім вучоным, ураджэнцам Карэліччыны Барысам Кітом – асобная старонка ў творчым жыцці Лідзіі Савік. Яна расказвае, што першая іх сустрэча адбылася ў доме паэта Масея Сяднёва каля Нью-Ёрка. Неаднаразова яна гасцявала ў Кіта ў Франкфурце-на-Майне (Германія). У гэтым горадзе стогадовы Барыс Кіт і зараз жыве. Лідзія Савік стала падтрымлівае з ім сувязь. Яна – першы ў свеце біёграф гэтага буйнога вучонага ў галіне касманаўтыкі. Пяру Лідзіі Савік належаць кнігі пра яго: «Вяртанне», «Космас беларуса». Яна ж з'яўляецца і сааўтарам кнігі «Грамадзянін свету», у якой надрукаваныя аповеды Барыса Кіта «Цярновы шлях», запісаныя Васілём Быкавым.

Лідзія Савік шчыра спавядае беларускую нацыянальную ідэю, любіць сваю мілагучную, прыгожую мову і верыць у шчаслівую будучыню Беларусі.

Лідзія Савік глыбока шануе беларускую літаратуру, любіць і захапляецца паэзіяй Ніла Гілевіча, Геннадзя Бураўкіна, Рыгора Барадуліна, Сяргея Законнікава, а ў прозе вышэй за ўсё ставіць Васіля Быкава, чытае ўсё, што выходзіць з-пад пяра таленавітых празаікаў Вольгі Іпатавай, Генрыхы Далідовіча, Віктара Казько, Алеся Рыбака і іншых аўтараў, якія засталіся вернымі лепшым традыцыям роднай літаратуры.

Нездарма людзі кажуць, што вочы – душа чалавека. У час размовы з Лідзіяй Савік я прыкмеціў, што ў яе вельмі добрыя вочы. Яна любіць людзей, і людзі любяць і паважаюць яе. Ганаруся, што належу да знаёмых гэтай выдатнай жанчыны, сапраўднай патрыёткі. Сёлета 1 сакавіка выдатнай дачцэ беларускага народа Лідзіі Сымонаўне Савік споўнілася 75 гадоў.

З юбілеем, Вас, паважаная Лідзія Сымонаўна! Здароўя Вам і новых творчых здзяйсненняў!

Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

На Гомельшчыне ў Буда-Кашалёўскім раёне размясціўся невялічкі гарадскі пасёлак Уваравічы, быццам меншы брат Мазыра – такі ж гарысты. А ўнізе радуе вока Дняпро. Маляўнічая мясціна вабіць турыстаў, дзе ўлетку можна адчуць водар квяцістых лугоў і смачнай рыбацкай юшкі.

Звонкія галасы ўхваляюць зямельку, дапаўняючы прыродную прыгажосць:

*Беларусь, мая старонка,
Край мой любы, дарагі!
Ганарымся мы табою
І спяваем ад душы.*

Гэтак спявае ансамбль ветэранаў вайны і працы «Увараўчанка». Здольны

«Ганарымся і спяваем»

арганізатар Любоў Мацвееўна Родава перажывае за ўдзельнікаў, хварэе сэрцам і душою за калектыў, яго сцэнічнае ўспрыманне.

Развівацца творчасці і раскрываць таленты дапамагае вельмі ўтульны Уваравіцкі Дом культуры, дзе моладзь заўсёды знаходзіць сабе заняткі на

любых густ. А гэта ўжо заслуга яго супрацоўнікаў: дырэктара Галіны Віктараўны Барысенкі, таленавітага маладога харэографу Людмілы Аляксанд-

раўны Кабаевай, мастацкага кіраўніка Людмілы Мікалаеўны Якіменкі. Ёсць у іх і музыкі – прыроджаны баяніст Генадзь Лук'янавіч Бяскроўны і цудоўная акардыяністка Ірына Уладзіміраўна Усава.

На адной сцэне выступаюць разам і моладзь, і ветэраны – з вясёлымі скокамі ды спевамі:

*Смачна бульба
ў Беларусі,
Смачны агурочки,
Адзяўчаты*

*так прыгожы,
Як бы васілёчкі...
Дзе б ні быў я за мяжою,
Ў Беларусі мне хочацца –
Бульбу з салам*

*смакаваць,
Гора і бяды не маць!*

Мікола КОТАЎ

Які ўжо раз з асалодаю перачытваю зборнік паэзіі Васіля Рагаўцова «Імгненне і Вечнасць», што выйшаў летась у выдавецтве «Кнігазбор», і ўвесь час адкрываю для сябе штосьці новае, непаўторнае.

Чалавечы жыццё, сапраўды, складаецца з таго, што «ўсё мінаецца» – і радасці, і нягоды... Натуральна ўзнікае пытанне: а што ж тады вечнае? Паэт дае парадаксальны адказ:

*Адно нязменнаяе:
ты – часовы...*

«Сумяшчэнне несумяшчальнага» і прыцягвае ўвагу чытача, бо пра тое, што і існаванне чалавека на гэтым свеце таксама нявечнае, сказана парадаксальна. Замяніце нязменнаяе на блізказначнае вечнае – і губляецца прыцягальная сіла двух апошніх радкоў.

Большасць вершаў прымушаюць чытача задумацца над сэнсам жыцця:

*Жыццё складаецца з імгненняў
Добра і Зла, Святла і Ценяў...
У ім і распачы спатканняў,
у ім і радасці расстанняў.*

Так, чалавечы жыццё складаецца з супярэчлівых імгненняў. Яны нярэдка і вызначаюць, шчаслівае яно ці не. З падтэксту верша вынікае: а ці не залежыць многае і ад чалавека? Ад таго, як ён пераадоўвае гэтыя цяжкасці? Годна, з цягненнем ці паддаецца распачы, мінорнаму настрою. У адным з вершаў паэта гаворыцца: «Цяжэй за ўсё прайсці цераз сябе самога. І быць шчаслівым». І каб стаць шчаслівым, трэба многае зрабіць, перанесці, пераадолець... Як гэта давалося і самому В. Рагаўцову, каб «зноў нарадзіцца на свет», але на гэты раз – паэтам:

*Я зноў нарадзіўся на свет –
І ў гэтым маё збавенне.
Праз распач, пакуты, сумненні
Я зноў нарадзіўся на свет.*

Яго вершы вызначаюцца музыкальнасцю, узнёскасцю, што вельмі дакладна, далікатна-тонка перадае настрой лірычнага героя. Больш за тое, гэтая музычная энергетыка на-

«Жыццё складаецца з імгненняў...»

паўняе і чытача, які таксама пачынае здваць асалоду нечага таямнічага, загадкавага. І тады свежасцю і чысцінёю напаўняецца душа:

*Рвуцца думкі мае ў паднябессе –
ў каралеўства спакуснай цішы.
Ветрык ласкавым подыхам песціць
расхістаныя струны душы.
Думкі мкнуцца на волю, мяцеляць...
Бліснуў сонца прамень у вакне.
Нечуваная лёгкасць у целе.
Птахам сон пакідае мяне.*

Сапраўдным паэтычным шэдэўрам з'яўляецца верш «І гавораць месяцы...» (які, дарэчы, змешчаны ў дапаможніку для 10 класа А.М. Змушко «Беларуская мова і чытанне»). Прывяду толькі дзве першыя строфы верша:

*Студзень студзіць вокны, дзверы
подыхам мяцеліцы.
Завывае люты зверам –
аж дрыжыць аселіца.
Сакавік – з гаючым сокам,
з сонечнаю ласкай.
Красавік... І на ўзлюбках
зацвітаюць краскі.*

Паэт знаходзіць запамінальныя, адмысловыя словы і выразы, каб перадаць сутнасць кожнага месяца. Вядома, што назвы месяцаў у беларускай мове гаворачыя, характэрныя. Чуеш назву месяца – і паўстае вобразная карціна, поўная характэра і замілаванасці.

Як тонкі лірык і адначасова філосаф, паэт яскрава праяўляецца ў вершы «Не сумуй...» Першыя чатыры радкі напоўненыя афарыстычным зместам: «Не сумуй па тым, што не збылося. Не шукай таго, што не знайсці». У наступных радках, як пры свяtle маланкі, кантрасна высвечваецца ўся глыбіня складанага чалавечага жыцця. Але гаворыцца пра гэта не адкрыта, а прыхавана, праз

трапныя мастацкія дэталі – калоссе, чайка. Аказваецца, і ім нялёгка: «Глян, як долу хіліцца калоссе. Слухай: чайка трызіць у трысці...» Сама сабою напрашваецца выснова: трэба знайсці ў сабе сілы, каб пераадолець жыццёвыя цяжкасці і нягоды. Важную мастацкую ролю ў гэтым вершы (як, дарэчы, і ў многіх іншых) адыгрывае прыём кантрасу. Адбываецца рэзкі пераход ад мінорнага ладу да мажорнага, напоўненага ўзнёскасцю і акрыленасцю: «А на ўсходзе хмарка залатая – то імгненне вечнае красы». Гэтае імгненне красы не толькі ўзвышае душу чытача, абуджае і натхняе яе на светлыя пачуцці, але і ў пэўнай ступені як бы «згладжвае» мінорны матыў першай часткі верша. Варта ўмець адчуваць не толькі сябе, але і тое, што вакол цябе: неба, хмаркі, зоркі, месяц, лес, рака... Гэты верш, у якім чуецца незвычайная музыка душы, – гімн святому пачуццю, якое вась-вось павінна нарадзіцца.

У многіх вершах уздымаецца тэма, надзвычай надзённая і ў нашы дні – веданне гістарычнага мінулага, нацыянальны нігілізм, а то і бяспамяцтва. Час азірнуцца і задумацца: хто мы, адкуль, для чаго прыйшлі на гэтую зямлю? На гэтыя і многія іншыя пытанні ўзаемадачынненя вечнага і часовага вы знайдзеце адказ у вершах «Прашчурый мае сівя...», «Мне так трывожна, як падчас расстання...», «Ці станеш ты, народзе, сам сабою...», «Азірніцеся на ўласныя цені...», «...Прылятае ў сне груган да мяне...», «Краіна мая...» і інш. У прыватнасці, у вершы «Сон», напісаным у 1994 годзе, паэт праз вобраз чалавека-ваўка, які прысніўся яму і які «адымае памяць пра свой род, і так аслаблюю, нібыта пры скананні», выказвае занепакоенасць за будучыню Бацькаўшчыны. Канцоўка

верша абнадзейвае: «...Дрыготкі сонечны прамень працяў стралом цемру, паклаў пачатак дню... І я – збудзіўся. Рады: покуль – чалавечкам!» І тым не менш наводзіць на глыбокі роздум, не дае супакаення гэтае неадназначнае «покуль».

Як паэт-філосаф выступае В. Рагаўцоў у вершы «Хвалілася бура...», пабудаваным на супрацьпастаўленні дзвюх прыродных з'яваў – буры і ветру. Бура як знішчальнай сіле, што нясе смерць, боль і пакуты, паэт супрацьпастаўляе вобраз ветру, які ўвасабляе сабою магічную сілу:

*...А ветрык-гарэза
прайшоўся па бору –
той песняй азваўся
птушынага хору...
А толькі крануўся ён
гладзі азёрнай –
яна разгулялася
сполахам зорным...*

Бура, якая лічыць сябе самай моцнай у свеце, бо асілка-дубы можа вырваць з каранем, «знямела ў здзіўленні няўмольным», калі ўбачыла, якія цуды вырабляе кволы, слабы (у параўнанні з ёю) ветрык. З верша вынікае выснова: моц – не ў фізічнай сіле, а ў стваральнай, цудадзейнай.

У вершах паэта – роздум пра каштоўнасць кожнага імгнення чалавечага жыцця, якое каротка ў параўнанні з вечнасцю. Пражыць яго бязмэтна, бездухоўна, не пакінуўшы светлай памяці пра сябе, – значыць знікнуць бяспследна:

*Што нарадзілася –
не народзіцца;
што адкрасавала –
не закрасуе...*

У сваіх вершах паэт выявіў сябе як мыслар, здольны своеасабліва бачыць, успрымаць навакольны свет, а галоўнае – па-мастацку глыбака яго пераасэнсоўваць і адлюстроўваць. Чуйнае стаўленне да слова, тонкае адчуванне не толькі яго значэння, але і адценняў далі мажлівасць стварыць вершы, якія кранаюць сваёй непаўторнасцю.

Валянціна ВАЛОВІЧ,
ветэран педагогічнай працы,
г. Магілёў

Ленінградскі бібліяфіл з Глыбокага

Ужо многія гады сярод кніг, што месяцамі ў мяне на асобнай паліцы ды прысвечаныя гісторыі кнігі, увагуле кнігазнаўству, бібліяфільству, – і гэты «невесокі» томік – зборнік выдавецтва «Кніга» з серыі «Запіскі прошлага» (Масква, 1990). Пад адной вокладкай – дзве кнігі: «Запіскі старога кніжніка» Ф. Шылава і «Паўстагоддзя ў свеце кнігі» П. Мартынава.

Ва ўспамінах Пятра Мікалаевіча некалькі разоў згадваецца імя Лявонція Іосіфавіча Ракоўскага, ураджэнца Беларусі, вядомага рускага пісьменніка. Праўда, стасункі яго з беларускім краем у кнізе вядомага бібліяфіла не прасочваюцца.

Але ж давайце пазнаёмімся з аўтарам кнігазнаўчых мемуараў. Пётр Мікалаевіч Мартынаў (1902–1969) паўстагоддзя свайго жыцця аддаў працы з кнігай. У 1915 годзе родзічы ўладкавалі Пятра ў фірму «Рэкер», якая займалася кніжным гандлем. Так пачаўся доўгі і значны шлях па спасціжэнні сутнасці кніжнай справы. Потым Мартынаў працаваў у Петраградзяржвыдаеце, «Міжнароднай кнізе», а напрыканцы жыцця – у Кніжнай лаўцы пісьменнікаў Літаратурнага фонду СССР. Перад вачыма Мартынава праходзілі тысячы кніжнікаў. І вобразы многіх з іх ён занатаваў у сваіх мемуарах. Вось што, у прыватнасці, піша аўтар кнігі «Паўстагоддзя ў свеце кнігі» пра нашага зямляка: «Ля кніжных прылаўкаў можна было сустрэць ленінградскіх пісьменнікаў: Л.І. Барысава, К.І. Конічава, Я.А. Фёдарова, Л.І. Ракоўска-

га...» І далей: «Пісьменнік Лявонція Іосіфавіч Ракоўскі захапіўся збіраннем кнігі і гістарычных часопісаў яшчэ на пачатку дваццатых гадоў, калі яму ўдалося набыць некаторую колькасць цікавых старых кніг, сярод якіх былі адметныя выданні пра Айчынную вайну 1812 года і іншыя падзеі гэтага перыяду. Л.І. Ракоўскі пастаянна наведваў бібліятэчныя крамы і лаўкі Ленінграда, Масквы і іншых гарадоў... У літаратуру Лявонція Ракоўскі ўвайшоў у 1927 годзе. рабочым выдавецтвам «Прыбой» была выдадзена яго першая кніга апавесцяў і апавяданняў пад назвай «Зялёная Амерыка». У далейшым неаднойчы выдаваліся яго гістарычныя раманы: «Генералісімус Сувораў», «Кутузаў», «Адмірал Ушакоў», «Здзіўлены капітан», аповесць з гісторыі партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны «Канстанцін Заслонаў» і многія

іншыя творы. Л.І. Ракоўскі – актывіст грамадскага жыцця. Ім складзены шматтысячны збор кніг, у яго калекцыі альманахаў і часопісаў ёсць цікавыя і каштоўныя выданні. Так, напрыклад, у яго бібліятэцы маецца поўны камплект актуальнага да нашых дзён літаратурна-гістарычнага часопіса «Русская старина» за 1870–1918 гады».

Нарадзіўся ж Лявонція Ракоўскі ў Глыбокім, што на Віцебшчыне, у студзені 1896 года. Там прайшлі яго дзяцінства і юнацтва. У 1915 годзе паступіў у Кіеўскі ўніверсітэт на гісторыка-філалагічны факультэт. Але грамадзянская вайна абарвала вучобу ў Чырвоную Армію. Затым займаўся пазашкольнай адукацыяй. З 1922 года – у Петраградзе. Закончыў аддзяленне права Петраградскага ўніверсітэта. Пісаць наш зямляк пачаў досыць рана. Яшчэ ў 1916 годзе ў студэнцкім зборніку Кіеўскага ўніверсітэта «Звено» надрукаваў першы верш.

А ў 1924 годзе ў альманаху «Ленінград» выходзіць апавяданне Л. Ракоўскага «Помста». Аўтару тады яшчэ не было і трыццаці, але за плячыма – немалы жыццёвы вопыт. І значнае месца ў ім займалі гады месцаковага дзяцінства, юнацтва ў Глыбокім, на Віцебшчыне. Канечне ж, старажытнае мястэчка не магло вывет-

рыцца з памяці. У Глыбокім у часіны дзяцінства Ракоўскага дзейнічалі народнае вучылішча, піваварны, вінакурны, цагельны заводы, па нядзелях збіраліся кірмашы. Паводле перапісу 1897 года ў Глыбокім жылі 5564 чалавекі. Перад вачыма юнака былі ўнікальныя будынкі, узведзеныя яшчэ ў XVI–XVIII стагоддзях: касцёл і кляштар кармелітаў, аўстэрыя, Траецкі касцёл. Відаць, тады і пачало фармавацца гістарычнае мысленне будучага празаіка.

У 1930-я гады Лявонція Іосіфавіч задумваецца над тым, што ён павінен пашырыць сваю мастацкую працу. Ленінград – горад вялікіх пісьменнікаў. І шмат хто з іх займаецца гістарычнай прозай. Паступова на гэтую сцяжыну, якая пасля стане магільнай для ўсёй яго творчасці, выходзіць і Ракоўскі. З сярэдзіны 1930-х ён пачынае працаваць над раманам «Генерал Сувораў». У 1941 годзе твор пабачыў свет асобным выданнем.

Вялікая Айчынная вайна перарвала галоўныя клопаты пісьменніка. Лявонція Ракоўскі ў акружэнні фашыстаў Ленінградзе займаецца публіцыстыкай, піша палымяныя артыкулы, нарысы, у якіх заклікае ўсімі сіламі знішчаць ворага. Пра-

це ў франтавых газетах «На страже Родины», «В защиту Ленинграда». Для франтавога тэатра піша п'есу «Новыя прыгоды бравы салдата Швейка». У 1942 годзе Лявонція Іосіфавіч быў эвакуяваны з блокаднага Ленінграда. Жыў і працаваў на Валагодчыне, у Вялікім Усцюгу. Між іншым, там знаходзілася Пухавіцкае пяхотнае вучылішча, вывезенае перад самай вайною з Беларусі, з Мар'інай Горкі. Можна, гэта нагадала пісьменніку пра родны край?..

Вярнуўся Л. Ракоўскі ў вывалены Ленінград у 1944 годзе. Прадоўжыў свае заняткі гістарычнай прозай. Займаўся і перакладчыцкай працай: дзякуючы і Лявонцію Іосіфавічу загучалі на рускай мове творы Якуба Коласа, Янкі Купалы. А ў 1952 годзе асобнай кнігай пабачыў свет раман Л. Ракоўскага «Адмірал Ушакоў». Славыты акадэмік Я. Тарле высока адзначыў навуковасць гэтага твора. Наступным мастацкім клопам Лявонція Іосіфавіча стала праца над раманам пра Міхаіла Кутузава. І гэтая кніга прыцягвае ўвагу выдаўцоў і чытачоў. У 1967 годзе была выдадзена аповесць Л. Ракоўскага «Міхаіл Тухачэўскі». Леанід Ракоўскі з'яўляецца і аўтарам зборніка апавяданняў і нарысаў пра палкаводцаў Вялікай Айчыннай вайны.

І, вядома ж, першымі памагатымі нашага зямляка ў літаратурнай працы былі кнігі. Вось што пра бібліяфільскае захапленне пісьменніка сказаў яшчэ адзін славуты кніжнік – Фёдар Рыгоравіч Шылаў: «Вялікім амаатарам кніг з'яўляецца Л.І. Ракоўскі. Гэта адзіны з усіх пісьменнікаў, які не гаварыў, што збірае кнігі толькі для працы. Ракоўскі любіць кнігу саму па сабе. Ядром бібліятэкі Ракоўскага з'яўляецца літаратура канца XVII – пачатку XIX стагоддзя».

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Напэўна, кожны з нас чуў, а пры выпадку і ўжываў выраз «скура ды косці». Гэты фразеалагізм ёсць не толькі ў беларускай мове. Ён інтэрнацыянальна: у розных мовах (славянскіх, французскай, англійскай, нямецкай, італьянскай, румынскай, малдаўскай, венгерскай і некаторых іншых) ён ужываецца з такой самай вобразнасцю, значэннем, граматычнай структурай, стылістычнай афарбоўкай і адрозніваецца толькі гучаннем, кампанентным складам, а ў роднасных мовах супадае і гучаннем. Ён пранік у гэтыя мовы як калёк з лацінскай мовы (pellis totus est), а ўпершыню быў выкарыстаны, відаць, у п'есе «Гаршчок» рымскага камедыёграфа Плаўта (III–II ст. да н.э.).

Хоць гэты фразеалагізм складаецца з назойніковых кампанентаў, звязаных злучнікавай сувяззю як спалучэнне аднародных членаў, але мае прыметнікавае значэнне «вельмі худы, змарнелы (пра чалавека, радзей пра жывёлу)». Ён надзелены яркай ацэннаснасцю, таму ў сказе звычайна выступае як выказнік або недапасаванае азначэнне: 1) Хлапчук быў скура ды косці, твар бледны, мурзаты (П. Місько); 2) Са шпіталю Ахрэма пусцілі памерці дамоў – чуў, што пра гэта між сабою ваенныя лекары гаварылі. Быў ён скура ды косці, а ў галаве ўсё звінела і лопалася нешта (М. Капыловіч); 3) Яшчэ ўвосені 1915 года прыблукнуўся на хутар Макара хлапчук – абарваны, страшны, скура ды косці (З. Бядуля); 4) Сідор узяў ваўка за хіб, выхапіў з вады і ўкінуў у лодку.

Лёгка з зімы і нядоеду, адна шкура ды косці. Дзіва што гавораць: сала, як на ваўку (М. Лобан); 5) Схуднелага – адна шкура ды косці – прывезлі кавалю дамоў (В. Гігевіч).

Як відаць з двух апошніх і шмат якіх іншых прыкладаў, фразеалагізм можа ўжывацца з дадатковым, нарошчаным, факультатыўным кампанентам «адна».

Скура ды арматура

У галіне фразеалогіі нярэдка можна назіраць такую з'яву, як узнікненне новага выразу на аснове іншага, што ўжо існуе. Менавіта такім, унутрыфразеалагічным спосабам на базе прыметнікавага выразу «скура ды косці» (з факультатыўным кампанентам «адна») склаўся ва ўсходнеславянскіх мовах іншы фразеалагізм: «(адна, толькі) скура ды косці засталіся (на кім, у каго, ад каго)». Нарадзіўшыся ў чымсьці індывідуальным маўленні, выраз з цягам часу стаў агульнаўжывальным. Ён ужо не прыметнікавы, як ягоны прататып, а несуднасны з часцінамі мовы. Яго сэнс – «хто-небудзь вельмі схуднеў». Аднавядна змянілася і яго сінтаксічная роля: ён заўсёды выступае галоўным членам безсабовага сказа. Некалькі прыкладаў: 1) А вось Ленка, у якой адна скура ды косці засталіся, здагадалася (пра іх

свята), не забылася, безумоўна, знарок прыйшла... (І. Шамякін); 2) Асабліва цяжка было з харчаваннем. І без гэтага аддзяўчыны засталіся толькі скура ды косці (Я. Маўр); 3) Ніхто не пазнаваў яго – скура ды косці засталіся на хлопцы (В. Праскураў); 4) Сыну ў мяне будзе курорт. Трэба паправіць яго трохі, а то адна скура ды косці засталіся (А. Шлег).

На базе выразу «скура ды косці» параўнальна нядаўна склаўся ў жывой народнай мове некаторых мясцінаў Беларусі яшчэ адзін (вельмі ж дасціпны) фразеалагізм: «скура ды арматура». Дарэчы, для тых, хто не ведае, нагадаем, што словам арматура (у адным з яго значэнняў) называюць металічны каркас жалезабетонных збудаванняў. У наватворы паміж выцесненым кампанентам косці і яго заменнікам, калі іх разглядаць як звычайныя словы, прасочваецца нечаканая асацыятыўная сувязь. Да таго ж у гэтым новым выразе кампаненты змацаваныя ўнутранай рыфмай.

Ён, абнавіўшы сваю вобразнасць, стаў больш экспрэсіўным, чым яго папярэднік, дапоўніўся адценнем іранічнасці, жартаўлівасці. Выраз занатаваны ў маім дыферэнцыяльным слоўніку «З

народнай фразеалогіі» (1991), выкарыстоўваецца, у прыватнасці, у Шчучынскім, Воранаўскім, Карэліцкім раёнах у такіх, напрыклад, кантэкстах: 1) – А Васіль як? – Яшчэ покуль жывы, але толькі скура ды арматура; 2) Мы пра такіх худых кажам «скура ды косці», а ад маладых цяпер чуеш: «скура ды арматура».

Гэты выраз фіксуецца і ў нядаўна выдадзеным «Слоўніку дыялектнай фразеалогіі Гродзеншчыны» (2000) М.А. Даніловіча, зрэдку выкарыстоўваецца і ў мастацкай літаратуры. Напрыклад, у апавесці З. Дудзюк «Пакаранне для Ноны» чытаем: «Вар'яцтва! Пратэз, штучнасць! Трызненне нейкае! Здурнелі! Дык гэта ж псіх! І ты з ім у псіхпатку ператварылася! Паглядзі на сябе! Скура ды арматура!»

Варта сказаць і яшчэ пра адзін цікавы выпадак трансфармавання выразу «скура ды косці». У студэнцкім асяроддзі бытуе такая загадка-гумарэска (у выглядзе пытання і адказу):

– Хто такі «скура ды косці ды хвост»?

– Студэнт, які вяртаецца дамоў пасля экзаменацыйнай сесіі.

Тут «хвост» ужыты як бы ў двух значэннях адначасова. Ён абазначае, папершае, «запазычанасць, няздадзены экзамен ці залік», а па-другое, «прыдатак на заднім канцы цела ў жывёл». Другое значэнне імгненна ўсплывае ў свядомасці і нават выступае на пярэдні план – па асацыяцыі з іншымі кампанентамі выразу, ужо нібы апрадмечанымі, канкрэтызаванымі, суднаснымі з назвамі частак цела.

Іван ЛЕПЕШАЎ, прафесар

Ад роднай зямлі, з няблізкіх краёў, з далёкіх мрояў...

Напрадвесні атрымала-ся добрая нагода пабываць у леце, у цудоўных краях, у ціхай вёсачы... І ўсё – на адной выстаўцы.

На карцінах маладой мастачкі Наталлі Балаханавай паўстаюць жывапісныя прасторы яе Шклоўшчыны, дзе нарадзілася, старыя храмы Германіі, куды любіць ездзіць дзяўчына і дзе мае сяброў, а таксама – краіны-мары, краіны-мроі, што існуюць хіба толькі ў яе ўяўленні. Маючы адукацыю архітэктара, Наталля адлюстроўвае незвычайныя будынкі, што могуць паўстаць хіба на яе карцінах. «Я не прапаную іх будаваць, – кажа мастачка, – дастаткова, што яны з'явіліся на маіх карцінах. Бо часам хочацца ў цудоўны горад, у незвычайнае месца. Паглядзеўшы на мае творы, кожны можа здзей-

сніць сваю вандроўку. Увогуле ж захапляюся архітэктурай ва ўсёй яе разнастайнасці, ад старажытнасці да сучасных «пустых» прастораў».

Выстаўка, што нядаўна прайшла ў Мінскай бібліятэцы імя Ф. Багушэвіча, не першая ў сталіцы. У 2005 годзе Н. Балаханова брала ўдзел у калектыўнай выстаўцы, прысвечанай В. Цвірку; персанальныя выстаўкі праходзілі пад эгідаю Міжнароднага грамадскага аб'яднання «Прафесійная творчая арцель мастакоў»; летась яе працы дэманстраваліся ў Літаратурным музеі М. Багдановіча.

Мірна ўжываюцца мроі мастачкі і выявы яе родных мясцінаў. Адметны дыптых «Фантазія на замкавай гары». Мастачка паказала старажытнае шклоўскае замчышча, рэчку Серабранку, Зязюльчын роў

(вядомы як месца, дзе быў знойдзены знакаміты шклоўскі ідал). Цікавыя творы «Восень у Лошыцкім парку», «Возера з белымі лілеямі», партрэты яе блізкіх. А яшчэ на карцінах – беларускія лясныя, птушкі, мялушкі, азёры і рэкі, зацярушаныя снегам яблыкі... Нездарма, прызнаецца мастачка, любімым месцам творчасці для яе стаў бабулін хутар у Шклоўскім раёне.

А яшчэ Наталля піша вершы. У адным з іх Лёс сцвярджае:

Карціна Т. Бараноўскай

Я – важны маэстра,
стваральнік палацаў,
І цяжар нябачных
для іншых пакут,
Я бедны мастак,
паўгалодны ад працы,
Яго зіхацеючы фарбамі суд.
Я – водар каштоўных духоў
і партвейну,
Царкоўных званіцаў
узрушаны гук...

А ў іншым вершы чужаземны горад паўстае нават гэтакім:

Непрыветны, ганарысты,
Горад клінкерных цаглянаў,
Пошлых рыцараў і прынцаў
З упрыгожаных вітрынаў.
Саладжавасць цесных вуліц –
Як пагарда тонкіх вуснаў...

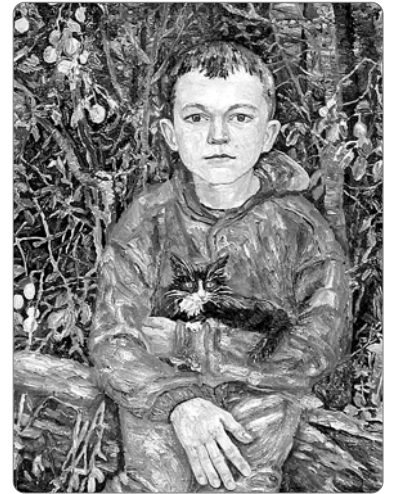
Варта дадаць, што на выстаўцы ў бібліятэцы імя Ф. Багушэвіча, якую ладзіла «Прафесійная творчая арцель мастакоў», дэманстраваліся працы яшчэ адной маладой мастачкі – Таццяны Бараноўскай, арыенцірам для якой – працы майстроў старой галандскай школы і найлепшыя прадстаўнікі рускага класічнага жывапісу, а сюжэты – паўсядзённае жыццё нашых землякоў, прыпраў-

Н. Балаханова і яе працы «Возера з белымі лілеямі» (фрагмент), «Портрэт Мішы з катом»

ленае рамантычным успрыняццём гэтай самай немудрагелістай паўсядзённасці.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Падманлівы тонкі лёд

Штогод напярэдвесні мы звяртаем увагу людзей на праблему тонкага лёду. З прыходам вясны паверхня рэк і азёраў паціху пачынае адтаваць. Як паказвае шматгадовае практыка, тонкі лёд нібыта магніт прыцягвае да сябе дзяцей, і яны ладзяць экстрэмальныя прагулкі. Ды і дарослыя часам не адстаюць ад малечы. Штогод узімку і на пачатку вясны нястомныя рыбакі ў любое надвор'е цяраплява сядзяць над палонкаю. Нават прамінулая адносна цёплая зіма не спыніла аматараў падлёднага лову.

Перш, чым выправіцца на лёд, варта вывесці тып лёдзянога паверхня і ягоную таўшчыню. У розных месцах рэк і азёраў таўшчыня лёду можа вар'іравацца. У вусцях рэк трываласць лёдзянога паверхня аслаблена з-за плыні.

Калі знаходзіцца на лёдзе адзін ці ўдвух, таўшчыня лёду павінна быць не меней як 15 см. Калі ж выходзіць група людзей – не меней за 20 см. Блакітны колер паверхні сведчыць, што лёд моцны, белы – трываласць ягоная ўдвая меншая, шэры ж паказвае наяўнасць у ім вады.

Што рабіць, калі вы праваліліся пад лёд?

1. Не спрабуйце адразу ж выбрацца на лёд, бо ў тым месцы, дзе праваліліся, ён хутэй за ўсё нетрывалы.

2. Пераварніцеся на живот у позу пльвіцы. Пакуль паміж сляямі вашага адзення застаецца паветра, яно дапаможа трымацца на пльву.

3. Намагайцеся перамяшчацца да таго краю палонкі, ад-

куль ідзе плынь. Дабраўшыся да яго, пастарайцеся налегчы грудзмі на край лёду і, закінуўшы нагу, выбрацца наверх.

4. Пасля таго, як асноўная частка тулава апынецца на лёдзе, адпаўзіце або адкаціцеся як далей ад палонкі. Марудна і асцярожна паўзіце да бяспечнага месца, адштурхоўваючыся рукамі і нагамі.

5. Калі выберацеся на сухое, паспяшайцеся сагрэцца.

Што рабіць, калі нехта праваліўся пад лёд?

Калі на вашых вачах нехта праваліўся пад лёд, узбройцеся любой палкаю, дошкаю ці жардзіною і асцярожна падпаўзайце да таго месца, адкуль можна лёгка кінуць папругу, сумку на папрузе ці працягнуць лыжны кіёк. Калі той, хто ў вадзе, ухопіцца за працягнуты прадмет, ахайна выцягвайце яго з вады. Выбраўшыся, адпаўзіце як далей ад краю палонкі.

Калі дасягнеце бяспечнага месца, акажыце першую медыцынскую дапамогу, неабходную пры пераахладжванні арганізма. Выклічце хуткую дапамогу.

Спадзяемся, гэтыя парады засцерагуць вас і вашых блізкіх ад магчымых у гэты час трагедый на вадзе. Але ж варта памятаць: ні ў якім разе не дазваляйце дзецям гуляць на вадаёмах у хакей, катацца там на санках ці лыжах, нават проста бадзцяцца. Часам і некалькіх хвілінаў дастаткова, каб здарылася непапраўнае.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС, г. Мінск

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 10

Уздоўж: 1. Маланкі. 4. Суседзі. 8. Смех. 9. Ранг. 11. Мікольнік. 14. Уклад. 15. Госць. 16. Корш. 17. Заяц. 20. Губкі. 21. Свята. 26. Атраховіч. 28. Кроў. 29. Кола. 30. Жанчына. 31. Пячучка. Упоперак: 2. Абед. 3. Носік. 5. Савік. 6. Збан. 7. Мала. 8. Сатурн. 10. Ганьба. 12. Жаваранкі. 13. Койданава. 18. Багнік. 19. Красна. 22. Штаны. 23. Сход. 24. Нізак. 25. Гора. 27. Воўк.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЛАЎРЫШАЎСКАЕ ЕВАНГЕЛЛЕ – беларускі рукапісны помнік 1-й пал.

XIV ст. Напісана для Лаўрышаўскага манастыра (сучасны Навагрудскі раён) уставам на пергаменце царкоўна-славянскай мовай. Змяшчае кананічны тэкст кнігі Новага Завету, а таксама 14 разгорнутых запісаў XIV–XVI стст.

пра ўклады ў манастыр дваровымі людзьмі, землямі, збожжам, грашыма, з упамінаннем мясцовых прозвішчаў і географічных назваў. Укладныя запісы перамяжаюцца ўстаўкамі на старабеларускай мове і маюць сціслыя каментарыі XVI–XVII стст. на беларускай і польскай мовах. Кніга аздаблена вялікай колькасцю памастацку выкананых ініцыялаў і 19 мініяцюрамі на евангельскія сюжэты, некаторыя – складаныя шматфігурныя кампазіцыі. Пераплёт зроблены з дошак, абцягнутых аксамітам. На верхняй вок-

ладцы 4 навугольнікі з бірузою. У цэнтры абклада на срэбнай пласціне выява святога з дзідаю і шчытом (некаторыя даследчыкі лічаць, што ў святым увасоблены заснавальнік Лаўрышаўскага манастыра навагрудскі князь Войшалк, аднак на думку іншых даследчыкаў – гэта Дзімітрый Салунскі). Кніга рэстаўраваная ў 1887 г. Зберагаецца ў бібліятэцы імя Чартарыйскіх у Кракаве (Польшча).

ЛАЎРЭНЦЬЕЎСКІ ЛЕТАПІС – помнік старажытнарускай пісьменнасці XIV ст.

З'яўраецца ў пергаментным рукапісе 1377 г., перапісаным з больш даўняга спіса манахам Лаўрэнціем, магчыма, у Ніжнім Ноўгарадзе або Уладзіміры. Складаецца з «Аповесці мінулых гадоў» (самы дасканалы тэкст) і летапісу XII–XIII стст., прысвечанага гісторыі Паўночна-Усходняй Русі. Апошнія запісы датаваныя 1305 г. Змяшчае таксама «Павучанне Уладзіміра Манамаха» (пад 1096 г.), аповесць «Жыццё Аляксандра Неўскага» (пад 1263 г.), паданне пра Рагнеду (пад 1128 г.). Данёс каштоўныя звесткі па гісторыі Старажытнай Русі (у тым ліку Полацкай, Кіеўскай, Ноўгарадскай, Уладзіміра-Суздальскай земляў), па гісторыі культуры і мастацтва ўсходніх славянаў. Упершыню апублікаваны ў 1846 г. у Поўным зборы рускіх летапісаў (т. 1). Зберагаецца ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы імя М. Салтыкова-Шчадрына ў Санкт-Пецярбургу (Расія).